

Опрацьовуємо інструктивно-методичні рекомендації МОН

10.09.2024 [Міністерство освіти і науки України](#)

[опублікувало](#) Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів / інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році ([лист від 30.08.2024 №1.1/15776-24](#)). Аби допомогти освітянам на початку року спланувати організацію освітнього процесу з урахуванням нововведень, ми підготували вибіркового огляд цього документа.

Засади організації освітнього процесу

У 2024/2025 навчальному році освітній процес у закладах загальної середньої освіти організовується з дотриманням вимог [Санітарного регламенту](#) та має бути спрямованим на реалізацію Державних стандартів:

- початкової освіти ([Постанова КМУ від 21.02.2018 № 87](#));
- базової середньої освіти ([Постанова КМУ від 30.09.2020 № 898 зі змінами](#));
- базової та повної загальної середньої освіти ([Постанова КМУ від 23.11.2011 № 1392](#)).

Також заклади освіти мають врахувати досягнення впровадження реформи НУШ та подолання викликів, зумовлених особливостями освітнього процесу в умовах воєнного стану, зокрема і подолання освітніх втрат.

Слід звернути увагу, що 22.05.2024 сплив **п'ятирічний перехідний період для чинного Українського правопису**, затвердженого [постановою КМУ від 22.05.2029 № 437](#). Тому в 2024/2025 навчальному році під час здійснення освітньої діяльності повне дотримання норм Українського правопису є **обов'язковим**.

Надання психологічної підтримки та безпека учасників освітнього процесу є пріоритетними напрямками діяльності закладів освіти. Тож запрошуємо вас 12.09.2024 долучитись до учасників [Всеукраїнської інтернет-конференції](#), яка присвячена цій темі. Під час етеру ми обговоримо та проаналізуємо питання безпекової ситуації та організації психологічно комфортного освітнього простору, оскільки ці питання є напрочуд важливими в умовах війни і не тільки.

А під час [дводенної Всеукраїнської інтернет-конференції «Інклюзивна освіта в НУШ: тенденції та інновації»](#), яка відбудеться 19.09.-20.09.2024, ми проаналізуємо досвід реалізації принципів інклюзивної освіти, обговоримо підходи педагогів-практиків і рекомендації експертів, а також розглянемо перспективи розвитку інклюзії в сучасній системі освіти.

Діагностика результатів навчання та навчальних втрат

Визначальне значення в навчанні має наступність, яка полягає в тому, що учень не лише переходить із класу в клас, а й в тому, що навчання наступного рівня логічно розгортається на основі попереднього.

З урахуванням того, що у Держстандарті базової середньої освіти визначено вимоги до обов'язкових результатів навчання для адаптаційного циклу навчання (на кінець 6 класу) і для циклу базового предметного навчання (на кінець 9 класу), МОН рекомендує на початку 2024/2025 навчального року провести діагностування, націлене на виявлення рівня навчальних досягнень учнів:

- у 5 класі – визначених Держстандартом початкової освіти на рівні 4 класу;
- у 7 класі – визначених Держстандартом базової середньої освіти на рівні 6 класу.

Це діагностування має прогностичний характер щодо рівня сформованості ключових та предметних компетентностей і, відповідно, подальшого планування роботи вчителя.

Діагностика також важлива для планування роботи щодо виявлення і подолання навчальних втрат. Така робота умовно складається з 3 етапів:

I етап. Виявлення навчальних втрат.

II етап. Визначення ефективних стратегій щодо їх подолання та їх реалізація через різні активності учнів, які можуть включати:

- адаптацію навчальних програм і календарно-тематичного планування;
- доступний виклад навчального матеріалу, наявність різних типів завдань, вправ на діяльне опанування підлітками навчального матеріалу;
- педагогічний інструментарій для стабілізації емоційного стану учнівства;
- впровадження диференційованого навчання та формувального оцінювання.

III етап. Рефлексія результатів проведеної роботи.

Тож на початку 2024/2025 навчального року для діагностики навчальних втрат і розроблення стратегії щодо їх подолання МОН рекомендує провести діагностичне тестування. За його результатами слід запланувати відповідні заходи:

- якщо більшість класу не виявляє розуміння певних базових знань або не виявляє умінь, які мали бути опановані в попередній період навчання – освітній процес потрібно спрямувати на опрацювання цього матеріалу або організувати види діяльності, які формують певні вміння чи знання;
- якщо певні освітні втрати наявні лише у групи учнів – доцільно запроваджувати групові форми роботи з елементами взаємонавчання або організувати класи надолуження за рахунок навчальних годин для перерозподілу між освітніми компонентами.

Освітня програма та навчальний план

Організація освітнього процесу здійснюється відповідно до освітніх програм, розроблених закладами освіти на основі [Типових освітніх програм](#).

Для 5-7 класів і 8-х класів пілотних закладів освіти освітні програми складаються на основі оновленої Типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти ([наказ МОН від 09.08.2024 №1120](#)).

Нова редакція Типової освітньої програми містить такі новації:

- розподіл навчального навантаження між освітніми галузями / освітніми компонентами здійснено на основі **мінімальної кількості годин** базового навчального плану;
- визначено години, які можна **перерозподіляти** між різними освітніми галузями або **використовувати** для вибіркового освітніх компонентів (міжгалузевих інтегрованих курсів, вибіркового курсів) та для індивідуальної роботи, зокрема з подолання освітніх втрат. Ці години можна використовувати для **різних класів однієї паралелі**, збільшуючи кількість годин на ті освітні компоненти, які є пріоритетними в конкретному класі;
- збільшення годин на обов'язкові освітні компоненти здійснюють у **межах максимальної кількості годин**, визначеної для відповідної освітньої галузі в додатках до Типової освітньої програми.

Рішення про перерозподіл годин між освітніми галузями і навчальними предметами та/або інтегрованими курсами у межах освітньої галузі **ухвалює педагогічна рада** закладу освіти. Водночас МОН рекомендує:

- для вивчення освітніх компонентів громадянської та історичної освітньої галузі передбачити максимальну кількість годин (у 5 класі – 2 години на тиждень, у 6 та у 7 класі – 3 години на тиждень);
- навчальні предмети та курси з навчальним навантаженням 0,5 години на тиждень вивчати протягом одного семестру;
- запланувати вивчення навчального предмета «Громадянська освіта» у 6–7 класах на II семестр.

Для реалізації певної освітньої галузі заклад освіти може включати в навчальний план:

- лише окремі навчальні предмети або лише інтегровані курси;
- поєднувати навчальні предмети та інтегровані курси.

За рахунок годин навчального навантаження для перерозподілу обов'язкові освітні компоненти можуть бути доповнені відповідними міжгалузевими інтегрованими курсами та/або курсами за вибором, якщо їхні навчальні програми мають відповідні грифи МОН. Наприклад:

- мовно-літературна освітня галузь: заклад освіти може вибрати вивчення другої іноземної мови;
- соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь: інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут» може бути доповнений одним із курсів соціального, емоційного та етичного спрямування («Етика», «Вчимося жити разом», «Культура добросусідства», «Духовність і мораль в житті людини і суспільства»);
- природнича освітня галузь: у 7-х класах навчальні предмети можуть бути доповнені інтегрованим курсом «Природничі науки» (2 години на тиждень).

Кількість навчальних годин, визначених для вивчення вибіркових освітніх компонентів, **не зараховують** до максимального показника кількості годин, визначеного на ту чи ту освітню галузь.

Під час реалізації навчальної програми МОН рекомендує педагогам:

- надавати учням чіткі інструкції щодо очікуваних результатів навчання;
- застосовувати особистісно-орієнтований підхід, що може бути забезпечений вибором відповідних тем навчальних проєктів і ролей у груповій діяльності;
- добирати методичні прийоми з урахуванням вимог до обов'язкових результатів навчання, визначених у Держстандарті, та очікуваних результатів, визначених навчальною програмою.

Модельні навчальні програми та навчальні програми

Педагогічні працівники закладу освіти обирають модельні навчальні програми **на певний цикл** повної загальної середньої освіти і **не можуть змінювати** їх усередині циклу, зокрема при переході від 5-го до 6-го класу. Водночас, для класів, які розпочнуть навчання на тому самому циклі у наступних роках можуть бути обрані модельні навчальні програми інших авторських колективів. Різні класи однієї паралелі можуть навчатися за різними модельними навчальними програмами.

Слід звернути увагу, що перед початком 2024/2025 навчального року було змінено модельні навчальні програми таких навчальних предметів:

- Фізична культура. Наказом МОН від 22.08.2024 №1185 скорочено строк дії грифа модельних навчальних програм з фізичної культури для 5–6 і 7–9 класів до 31.08.2024 та надано гриф модельній навчальній програмі «Фізична культура. 5–9 класи» (авт. Баженов Є. В., Бідний М. В., Ребрина А. А., Данільченко В. О., Коломоєць Г. А., Дутчак М. В.);
- «Захист України». Наказом МОН від 08.08.2024 №1116 надано гриф модельній навчальній програмі «Захист України. Інтегрований курс». Викладання за цією програмою реалізується в рамках Інноваційного

освітнього проєкту на всеукраїнському рівні за темою «Теоретико-методичні засади викладання навчального предмета/інтегрованого курсу «Захист України».

Педагогічний колектив закладу освіти може використовувати в освітньому процесі:

- модельні навчальні програми навчальних предметів (інтегрованих курсів) із зазначенням кількості годин, необхідної на провадження послідовності досягнення результатів навчання учнів, змісту та видів навчальної діяльності;
- навчальні програми, розроблені авторами відповідних модельних навчальних програм;
- навчальні програми, розроблені вчителями на основі модельних навчальних програм (однієї або декількох) й затверджені педагогічною радою закладу освіти;
- навчальні програми, розроблені не на основі модельних навчальних програм, за умови, що вони отримали відповідний гриф Міністерства в установленому порядку;
- навчальні програми курсів за вибором, які мають відповідний гриф і входять до Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН для використання у закладах загальної середньої освіти.

Перелік модельних навчальних програм, навчальних програм та програм курсів за вибором зазначають в освітній програмі закладу освіти.

Навчальна література

Заклади загальної середньої освіти можуть використовувати в освітньому процесі лише ту навчальну літературу, що має грифи МОН («Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», «Схвалено для використання в освітньому процесі») або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах».

Перелік навчальної літератури та навчальних програм, що мають відповідні грифи, постійно оновлюється і доступний [на офіційному вебсайті ДНУ «ІМЗО»](#). Слід звернути увагу, що у Переліку для окремих підручників та посібників зазначено декілька років надання висновку про гриф у зв'язку з зміною його строку дії або розгляду оновленого видання. Тож під час добору навчальної літератури в новому навчальному році потрібно врахувати **зміни та доповнення** деяких навчальних програм, які **не відображено** в підручниках та посібниках попередніх років видання. З огляду на зазначене, МОН рекомендує використовувати матеріали електронних версій підручників, які розміщені в [електронній бібліотеці на вебсайті ДНУ «ІМЗО»](#) у вільному доступі.

Вчитель може використовувати одразу кілька підручників з тих, що мають відповідний гриф МОН, і створювати додаткові навчальні матеріали, які

відповідатимуть потребам освітньої програми закладу освіти. Обсяг пропонування для опрацювання навчальних джерел має бути співвідносним із можливостями учнів виконати завдання впродовж **нормативно визначеного навчального часу**. Це потрібно враховувати також під час роботи з підручниками і навчальними посібниками, які містять цифровий контент.

Використання навчальних посібників, зошитів з друкованою основою, що доповнюють зміст підручників, є **необов'язковим** і може використовуватись лише за умови дидактичної доцільності, дотримання вимог щодо уникнення перевантаження учнів і добровільної згоди усіх батьків класу на фінансове забезпечення.

Календарно-тематичне планування

На основі модельної та/або навчальної програми, затвердженої педагогічною радою, вчитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнів. Встановлення універсальних стандартів таких документів не передбачено законодавством, тож вчитель має право:

- складати календарно-тематичні плани та поурочні плани-конспекти у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел;
- об'єднувати його з навчальною програмою в один документ;
- самостійно визначати формат, обсяг, структуру, зміст та оформлення;
- самостійно вибудовувати послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи послідовність розгортання змісту в навчальній програмі;
- впродовж навчального року робити зміни в календарно-тематичному плануванні, визначати кількість годин на вивчення окремих тем і змістових модулів, змінювати терміни опрацювання програмових тем відповідно до результатів засвоєння учнями навчального матеріалу.

Оцінювання результатів навчання

Обов'язкові результати навчання, визначені в Держстандарті, мають бути досягнуті протягом опанування навчального предмета чи інтегрованого курсу освітньої галузі. Тому надзвичайно важливого значення набуває розподіл конкретних освітніх результатів у межах навчального року в 5, 6 та 7 класах. МОН рекомендує в календарно-тематичному плані визначити відповідність **кожного очікуваного результату** певній групі загальних результатів, якій необхідно досягти на уроці.

Відповідно до [Рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання здобувачів освіти відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти](#) семестрове оцінювання передбачає оцінювання груп загальних результатів за критеріями, що наведені в Додатках 1 та 2 до Рекомендацій. На підставі оцінок за окремі групи результатів виставляють загальну оцінку

результатів навчання за семестр й фіксують їх у класному журналі та свідоцтві досягнень. Річне оцінювання здійснюють на підставі загальних оцінок за перший і другий семестри.

Організація освітнього процесу для учнів, які пропустили навчання або навчаються не за українськими освітніми програмами

Учням, які пропустили навчання або навчаються за кордоном не за українськими освітніми програмами тривалий період, рекомендовано організувати вивчення предметів українознавчого циклу за модифікованими програмами з української мови, української літератури, історії України, географії для закладів загальної середньої освіти ([наказ МОН № 701 від 16.05.2024](#)). Запропоновані програми можуть бути змінені педагогічними працівниками, а кількість навчальних годин, визначена в програмах, є орієнтовною. Також на основі програм заклад освіти може розробити власні навчальні програми та затвердити їх рішенням педагогічної ради.

Запропоновані модифіковані програми можна використовувати для навчання в класах надолуження освітніх втрат, під час організації таборів, будь-яких форматів додаткового навчання, а також у недільних школах.

Формування національно-патріотичної свідомості

В умовах воєнного стану посилюється важливість формування національно-патріотичної свідомості та активної громадянської компетентності в учнів. З цією метою МОН рекомендує використовувати в освітньому процесі:

- [освітні матеріали](#), розроблені Управлінням стратегічних комунікацій Генерального штабу Збройних Сил України;
- [посібник «Як говорити про російсько-українську війну в школі? Уроки стійкості, боротьби та перемог»](#), мета якого – сприяти формуванню громадянської позиції учнів та учениць, навчити розрізняти факти і фейки, не піддаватися маніпуляціям і ворожій пропаганді;
- [матеріали освітнього проєкту «ДіалогиПроВійну»](#), який містить чотири відеорозмови учениці із ветеранами сучасної російсько-української війни на теми: «Що таке війна?», «Чому Росія прагне захопити Україну?», «Що таке сучасна російсько-українська війна?», «Повномасштабне вторгнення 2022» та методичні рекомендації для вчителів.

[Наказом МОН від 30.07.2024 №1072](#) затверджено Концептуальні засади реформування історичної освіти в системі загальної середньої освіти. Документ **не вносить зміни** в чинні накази МОН, модельні навчальні програми, підручники тощо, проте окреслює напрям реформування навчання

історії. Зміни, передбачені зазначеним документом, будуть поступовими, їм буде передувати підготовчий період для впровадження.

Формування екологічної компетентності

Згідно з дорученням Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала від 21.05.2024 №16412/0/1-24 пріоритетним завданням 2024/2025 навчального року визначено проведення комунікаційної кампанії щодо важливості дотримання правил ощадливого споживання електроенергії, що передбачає розширення соціокультурного компонента змісту освіти питаннями, пов'язаними з енергоефективністю й енергоетикетом і відповідальним споживанням.

Для залучення в освітній процес навчальних активностей, спрямованих на формування екологічної компетентності, МОН рекомендує виокремити в навчальних програмах очікувані результати навчання, які розгортають цю ключову компетентність, і передбачити роботу щодо їх досягнення на уроках і під час позаурочної діяльності. Способами вирішення цього завдання можуть бути:

- навчальні проекти спеціально розробленої тематики;
- компетентнісно орієнтовні завдання, які інтегрують зміст різних освітніх галузей;
- акції, конкурси тощо.

Для розроблення таких заходів МОН пропонує орієнтовний зміст навчальної діяльності, пов'язаної з енергозбереженням:

- розповідати про джерела енергії, акцентувати увагу на реальних проблемах України, пов'язаних зі зменшенням виробництва енергії;
- пояснювати на конкретних прикладах важливість і необхідність збереження теплової та електричної енергії у побуті;
- організовувати дослідження власних звичок, стилю життя, що пов'язано з користуванням електричними приладами;
- визначати доступні шляхи скорочення витрат енергії;
- вчити виконувати прийнятні для себе і членів родини дії щодо скорочення витрат енергії;
- організовувати навчальні проекти задля залучення інших до справи раціонального використання енергії.